

міжнародних господарських зв'язків – в кредитно-фінансовій, валютній сфері, в пересуванні виробничих капіталів. Лібералізація доступу нерезидентів у національний економічний простір у результаті прискорює технічно-економічне зростання кожної країни і, відповідно, підвищує рівень добробуту її жителів. Однак така відкритість економік створює навіть для розвинених держав значні загрози: можливі великомасштабні перекачування ресурсів, що часто приводять до девальвації, а іноді й до ревальвації валют. Все це впливає і на темпи інфляції, рівні зайнятості та доходів населення, стану платіжного балансу тощо.

Отже, враховуючи це, можна зробити висновок, що для здійснення державного регулювання підприємництва необхідні певні інструменти (правові, економічні та адміністративні), а також ефективні механізми їх застосування та реалізації. Будь-яка цільова спрямованість державного регулювання досягається за допомогою певного інструмента впливу.

1. Галиця І. Ринок + державне регулювання = ефективна економіка // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 177. – С.4. 2. Крупка М.і. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України, – Львів: Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С.78. 3. Волостков Н. Методологические основы анализа эффективности государственных предприятий. // Экономист. – 2002. – №5. – С.57. 4. Ревенков А. Планирование в системе государственного регулирования экономики. // Экономист. – 2001. – № 8. – С17. 5. Чайнов А,В. Крестьянское хозяйство. – М.: Экономика, 1989. – С. 253 – 254. 6. Шишков Ю. Экономическая роль государства в современном мире. // Экономист, 1999, №1, – С. 25. 7. Шишков Ю. Экономическая роль государства в современном мире. // Экономист, 1999, №1, – С. 26. 8. World Development 1991. Washington 1991, P.139, OECD. Economic Outlook, 1998. June. P. A 31. 9 Budget of the U.S. Government, 1999 Fiscal Year// Historical Tables. – P. 42–48. 10. Human Development Report 1996. Washington. 1996. P 64. 11. Ю. Шишков. Экономическая роль государства в современном мире // Экономика, 1999, №1, С.27. 12. World Development Indicators 1998. – Washington. 1998. – P. 72–74. 13. OECD in Figures. 1996 Edition. – P. 34, 35.

УДК: 3367.76:338.2

Я.С. Лапчук
Львівська комерційна академія

ГРОШОВІ СИСТЕМИ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

© Лапчук Я.С., 2005

Розкрито проблему визначення завдань характеру та розвитку державного регулювання грошових систем в економіках перехідного типу.

The problem of defining of the character and development of state regulation of money systems in economies of transitional type is explored.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Монетарні компоненти розвитку та становлення національної економіки постійно зростають в міру реформування економіки України та запровадження грошово-кредитних інструментів регулювання. Гроші та грошові системи постійно еволюціонували разом з економічними системами, набували нових ознак та властивостей. Деякі аспекти державного регулювання грошових систем лишалися поза достатньою увагою, що визначає цілі і зміст нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Грошові системи є об'єктом постійної уваги та державного регулювання. Стабільність національної грошової одиниці, яку забезпечують грошові системи, має визначальне значення для функціонування економічних систем. Гроші традиційно вважались у структурі національних економік основним атрибутом державності, об'єктом та інструментом регулювання, а головним призначенням грошової системи є державне регулювання грошової сфери. Грошові системи трансформувались в об'єкти та суб'єкти контролю над грошовою сферою. Постійний контроль над грошовими системами сприяє їх адаптації до потреб розвитку національної економіки.

Грошові системи та рівень їх державного регулювання постійно еволюціонували. Особливості грошових систем полягають у тому, що вони постійно були об'єктом державного управління і інструментом реалізації державної політики. Ступінь і масштаби державного регулювання грошових систем обумовлювали:

- 1) рівень розвитку національних економік;
- 2) типами грошей і видами грошей та грошових розрахунків;
- 3) національними особливостями та структурою державного апарату, який здійснює управління грошовими системами.

Еволюція грошових систем та їх державного управління відбувається синхронно, оскільки має взаємообумовлений характер. Розвиток економіки, особливості товарно-грошових відносин, рівень інтеграції у світогосподарські зв'язки визначають основні риси грошових систем та рівень і характер їх державного управління.

В українській економічній літературі на сьогодні є значні розбіжності стосовно предмета державного регулювання в грошовій сфері.

Одна група авторів вважає, що грошові системи є законодавчо закріплена державою форма грошового обігу в країні [2, 3]. Одночасно існують достатньо поширені погляди, що грошові системи є формою організації грошового обороту в країні, установленого загальнодержавними законами [2, 4]. Таке розмежування стосовно об'єкта регулювання в грошових системах можливо пояснити різними методологічними підходами до грошової сфери. Традиційно для української економічної думки гроші та грошові сфери розглядались під час їх участі в розподілі та обміні. Функціональний підхід до грошових систем в кругообороті товарів та грошей дозволяє аналізувати їх роль та завдання державного регулювання. Сфера державного регулювання грошового обороту зосереджується переважно на процесі простого та розширеного відтворення і суть грошової системи вважається тотожною всьому грошовому обороту.

Грошовий оборот за своїми функціональними властивостями більше притаманний адміністративній економіці і відображає грошові потоки між суб'єктами економічної діяльності у суспільному відтворенні. Сучасним грошовим системам більше властивий грошовий обіг, який пов'язаний з функціонуванням грошового ринку або позичкового капіталу.

Грошовий обіг визначається як складова частина кругообороту та обороту капіталу, що опосередковує обмін усього суспільного продукту, обертання товарів, а також рух позичкового та фіктивного капіталу [1].

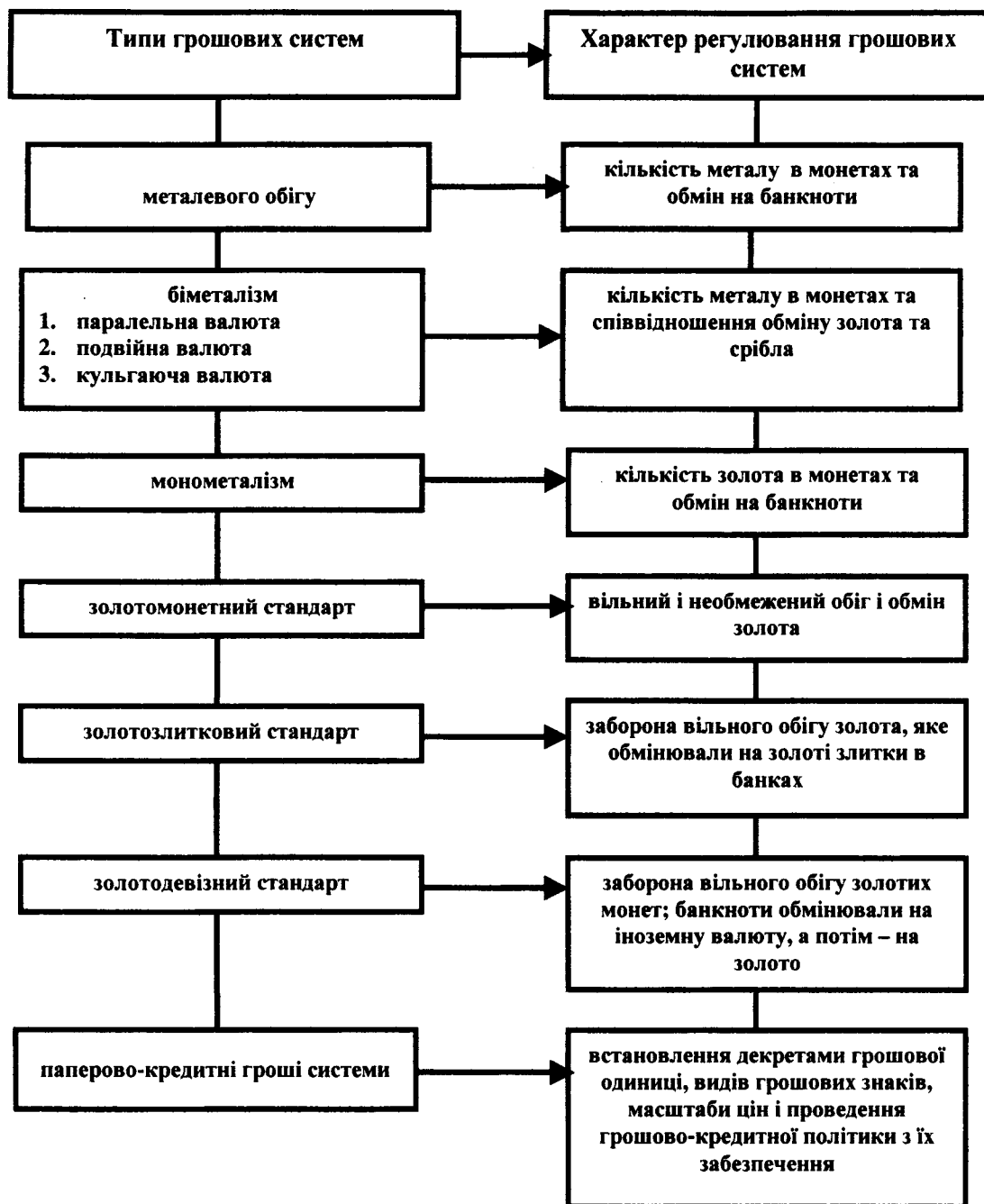
Українські спеціалісти звернули увагу на особливості об'єктів державного регулювання економіки. Зазначається, що об'єкти державного регулювання економіки – це явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли, або можуть виникнути труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично, або які вирішуються у віддаленому майбутньому, тоді як їх вирішення конче потрібне для нормального функціонування економіки [1,6].

Цілі статті. Розкрити характер грошових систем та прослідкувати розвиток державного регулювання грошових систем в Україні.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових даних. Грошові системи, в яких тісно взаємодіють механізми всіх сфер національної економіки і наслідки функціонування, мають вплив на соціально-економічний стан держави, закономірно повинні бути

об'єктом державного регулювання. Особливості грошових систем мають історичний і концептуальний характер, що вимагає відповідних рівнів її аналізу.

Грошові системи, як свідчить історія, були об'єктом постійного контролю та регулювання. Підвищена увага до стану функціонування грошових систем була обґрунтованою. Розлад грошової системи завжди є або ознакою загальної кризи в державі, або її наслідком. Державне регулювання грошових систем завжди були атрибутом державотворення і одночасно впливу на економічну ситуацію в країні. Форми та інструменти державного регулювання грошових систем постійно еволюціонували разом зі зміною характеру економічної діяльності та видами грошей, які використовувалися в певний період історичного розвитку (рисунок).

Особливості державного регулювання грошових систем

Все державне регулювання грошових систем можливо поділити на два різних за характером і змістом напрями: доринкове та ринкове.

Історичний аспект державного регулювання грошових систем пов'язаний з поступовою еволюцією характеру використання монетарного металу та забезпечення стабільності грошового обігу. **Концептуальний аспект** державного регулювання грошових систем зумовлений особливістю сучасних грошових систем, які побудовані на принципах їх немонетизації. Визначення параметрів функціонування таких грошових систем побудоване на використанні теоретичних концепцій, на підставі яких здійснюється їх регулювання. У сучасних ринкових економіках концепції грошово-кредитного регулювання базуються на монетарній теорії. Концептуальні положення сучасного грошово-кредитного регулювання постійно розвиваються і адаптуються до потреб забезпечення стабільності грошової одиниці та економічного зростання.

Важливим аспектом є **інституційний аспект** державного регулювання грошових систем, наявність державних інститутів та ефективний характер їх функціонування є необхідними складовими процесу державного регулювання грошових систем.

Державне регулювання грошовими системами змінювало свої форми і зміст. У системах металевих обороту регулюючої функції держави змінювалися відповідно зміні характеру обміну грошових знаків на благородні метали.

Упродовж існування металевих грошей держава регулювала грошові системи, які базувалися на принципах **біметалізму та менометалізму**.

У випадку використання принципу біметалізму держава закріплює роль грошового металу за двома благородними металами – золотом і сріблом. Залежно від попиту та пропозиції на золото і срібло змінювались і пропорції обміну між двома металами і цінові співвідношення на всі товари в умовах існування **подвійної валюти**.

Система **паралельної валюти** передбачала стійке співвідношення обмінних пропорцій між золотими та срібними монетами.

При системі **кульгаючої валюти** держава обмежувала чеканку срібної валюти за умов вільного випуску золотих монет.

Система біметалізму за своєю суттю вимагала коригування з боку держави обмінних процедур. Стихійне коливання взаємних цін на золото і срібло робило таку грошову систему нестійкою.

Монометалізм був пов'язаний з законодавчим закріпленням державою золота або срібла у ролі загального еквівалента. Вперше золотий монометалізм був встановлений у Великобританії у 1816 р. До кінця XIX ст. більшість країн також перейшли на систему монометалізму.

У розвитку системи монометалізму відбувся поступовий перехід від систем золотомонетного до системи золотозлиткового, а потім золотодев'язного стандарту.

Система **золотомонетного стандарту** найбільше відповідала умовам вільної конкуренції. Регулююча функція держави зосереджувалась на фіксації кількості золота в монетах. В умовах вільного і необмеженого обороту золота між країнами та окремими особами не існувало передумов для існування інфляції, тому що надлишкові золоті монети перетворювалися в скарб. В умовах обмеженої вільної конкуренції держави почали застосовувати поступову заборону на вільну чеканку золотих монет, що сприяло їх вилученню з обігу. Під час Першої світової війни держави були змушені заборонити обмін банкнот на золото. Значні складнощі з забезпеченням вільного обігу золотих монет примусили перейти до **золотозлиткового стандарту**. Валюту у вільному обігу перестали обмінювати на золото. Уряди Великобританії та Франції ввели закони, згідно з якими банкноти обмінювали на золоті злитки при пред'явленні лише певної мінімальної суми грошей. **Золотодев'язний стандарт** став останнім етапом з вилучення золота з вільного обігу. Були запроваджені закони, згідно з якими банкноти обмінювалися на девізи, а лише потім – на золото.

Функції держави з регулювання грошових систем монометалізму поступово зростали, але зосереджувались, переважно, на обмінних пропорціях та в зміні золота в монетах.

Роль державного регулювання грошових систем значно зросла у зв'язку з процесами **демонетизації золота**. Еволюційні зміни, які існували в економіці та суспільному житті, призвели до появи **неповноцінних грошей**.

Розвиток товарного виробництва та ринкових відносин, зростання монополістичних факторів впливу висунули нові вимоги до грошових систем щодо скорочення витрат на виготовлення золотих грошей для мінімізації витрат обігу в ринкових економіках.

Зросли вимоги щодо втручання держави в економічне життя суспільства, яке вимагало гнучкіших грошових систем, спроможних змінювати розмір пропозиції грошей.

Перехід до неповноцінних монет, який розпочався в 30-х роках XIX ст., став етапом, який свідчив про розширення і зростання ролі держави в регулюванні грошових систем.

Функції державного регулювання грошових відносин змінили свій характер і значно розширились. На зміну фіксації вмісту золота в монетах і грошових знаках прийшла епоха неповноцінних грошей, коли саме існування грошових систем стало пов'язане з регулюючою функцією держави. Іншою важливою особливістю грошових систем стало те, що вони крім об'єкта державного регулювання набули значення суб'єкта регулювання економіки. Нові погляди на роль грошових систем почалися в умовах глибокої економічної кризи в 30-х роках XX ст. Панівну до того часу думку про самодостатність економіки змінила кейнсіанська концепція про необхідність державного втручання в економіку. Гроші та грошові системи набули нових функцій, пов'язаних з їх використанням в державному регулюванні економіки.

В умовах існування нерозмінних на золото грошей завдання державного регулювання значно розширилося і почало охоплювати різні аспекти функціонування грошових систем. У сучасних грошових системах почали використовувати паперові гроші, які мали різну природу і джерела походження, банківські депозити та електронні гроші.

Державне регулювання сучасних грошових систем є диверсифікованим стосовно різних компонентів грошової маси. Можливе пряме регулювання державою таких компонентів грошової маси, як паперові гроші, емісія яких здійснюється для фінансування дефіциту державного бюджету. Проте здебільшого використовується державний валив з застосуванням всієї системи ринкових механізмів. Сучасна система державного регулювання грошових систем є одночасно складовою регулювання економіки. Інструменти і методи досягнення стабільності економіки пов'язані з можливістю державного впливу на параметри функціонування грошових систем.

Грошово-кредитне регулювання через зміну пропозиції грошей, в умовах, коли їх кількість була жорстко пов'язана з їх золотим вмістом, стало можливим лише для сучасних кредитних грошей. Сучасним грошовим системам властива гнучкість та висока адаптивність до потреб розвитку національних економік.

Особливістю сучасних грошових систем є використання кредитно-паперових грошей і характеризується відміною офіційного золотого змісту золотих знаків, вилучення золота з грошового обігу, розвитком безготівкового обігу та скороченням готівки. Сучасні грошові системи в національних економіках виконують роль основного передавального механізму державних інтересів та цілей у формуванні інтенсивності економічного розвитку.

У сучасній економічній теорії погляди на природу грошових систем та їх регулюючі можливості поглиблюються. Г. І. Башнянин доходить висновку про тотожність економічних, ринкових та грошових систем, які є найрозвиненішою формою економічного виміру[2, 6 253].

Сучасні грошові системи в національних економіках набули ознак одночасного індикатора стану економіки і найточнішого їх регулятора. Поряд із фіскальним регулюванням грошово-кредитне регулювання визначають основні параметри функціонування національних економік. Товарно-грошові відносини в сучасних ринкових економіках набули ознак всезагальності і

пронизують усі сфери життя. Зміна параметрів грошей в економічній системі дозволяє впливати на функціонування економічних систем. Сучасні гроші в складі грошових систем, за умов відмови від використання золота, перетворились на знаки вартості, які можуть існувати лише завдяки державному регулюванню. Характер і мета державного регулювання грошових систем і національних економік мають взаємообумовлений характер впливу.

Висновки. Отже, грошові системи є об'єктом державного регулювання і одночасно дієвим інструментом впливу на економічні процеси. Характерною рисою неповноцінних або сучасних грошей є те, що вони є складовою грошових систем, визначаються і регулюються ними. Грошові системи в національних економіках виконують роль передавального механізму регулюючого впливу держави на економічні процеси. Зміна параметрів грошової пропозиції створює зв'язок грошових та економічних систем, характер та інтенсивність перебігу економічних процесів. У сучасній економічній теорії погляди на властивості грошових систем розширюються і їх вимірна функція набуває пріоритетного значення. Використання широкого діапазону можливостей грошових систем дозволяє оптимізувати реформування економіки України.

1. *Банківська енциклопедія / Під ред. А.М. Мороза. – К., 1993. – 332 с.* 2. *Ваццишин А.М. Наукова діяльність професора Г. І. Башнянина. – Львів: Каменяр, 2001. – 716 с.* 3. *Гроші та кредит / За ред. М.І. Савлука. – К., 2001. – 360 с.* 4. *Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело. – М.: Инфра-М., 2000. – 822 с.* 5. *Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1998. – 960 с.* 6. *Михасюк І., Мельник А. та ін. Державне регулювання економіки. – К.: Атіка, 2000. – 590 с.* 7. *Общая теория денег и кредита / Под ред. Е.Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи, 1995. – 484 с.*

УДК 339.97

О.Ю. Фірстова

Національний університет “Львівська політехніка”

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

© Фірстова О.Ю., 2005

Світове господарство розглянуто як систему і досліджено можливості застосування до нього Теорії систем. Проаналізовано глобалізаційні процеси як вияв системних властивостей світової економіки.

The world economy as a system and opportunities of System's Theory application to it are considered. Processes of globalization as a display of systems properties of world economy are analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі при дослідженні основних проблем, що постають перед суспільством як в економічній, так і в багатьох інших (науково-технічній, соціальній, екологічній тощо) сферах, здійснюється пошук методів їх розв'язання не тільки для окремо взятого